

Samen innoveren we Nederland

Frans van Houten - EW Economielezing 2020

Goedenavond, geachte toehoorders,

Had u in 2019 gedacht dat we elkaar vandaag virtueel zouden treffen? Toch is het de nieuwe realiteit. 2020 is geen normaal jaar gebleken. Door COVID-19 was opeens alles anders. Van het ene op het andere moment werkten velen vanuit huis. Vergaderingen liepen via het scherm. We stapten niet meer voor elke ontmoeting in de auto of het vliegtuig. We gingen dit het nieuwe normaal noemen.

Voor mij is dit verre van normaal. We zien allemaal de beperkingen van puur digitaal communiceren. Mensen zitten met stress thuis. Onze creativiteit leidt onder het gebrek aan sociale interactie. Ikzelf reis normaal gesproken de wereld rond. Daardoor kan ik de ontwikkelingen in de wereld beter begrijpen en beïnvloeden. Nu moet ik me net als iedereen met het beeldscherm blij maken. Het is gelukkig van tijdelijke aard. Wat niet betekent dat we geen lessen moeten en kunnen trekken uit deze periode.

Want ik zie ook iets moois aan onze reactie op de coronacrisis. Die toont aan dat – als het moet – we als samenleving snel kunnen veranderen en oplossingen kunnen vinden. In 2020 veranderden voor de meeste ondernemingen de marktomstandigheden héél snel en héél radicaal. Menig CEO zal zich achter de oren hebben gekrabd. Wat doen we nu? Hoe komen we hieruit?

In de zorgsector – waarin, zoals u weet, mijn bedrijf Philips zeer actief is – was het alle hens aan dek. Meer dan ooit én sneller dan ooit wilde iedereen ter wereld onze medische oplossingen hebben. En onder druk werd alles vloeibaar. Zo hebben we, in nauwe samenwerking met het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en het Erasmus Medisch Centrum, in april een online-COVID-19-portaal opgezet. Hiermee kunnen Nederlandse ziekenhuizen patiëntinformatie delen als patiënten moeten worden overgeplaatst naar een ander ziekenhuis.

Al jaren was er veel weerstand tegen gezondheidsdata in de cloud. Nu was het écht nodig, en kregen we het binnen twee weken voor elkaar. Waarom was de wil er nu wel? Waarom pakken we pas door als het water ons aan de lippen staat?

Over deze laatste maanden is daarom zeker een cultuurobservatie te maken. Want door COVID-19 werden we *gedwongen* om ons aan te passen. Ik zou ervoor willen pleiten om *altijd* de verandering op te zoeken. Waarom? Wel, we hebben het nu goed in Nederland, maar er zijn vier ontwikkelingen gaande die onze welvaart bedreigen. Ik vertel u daar straks meer over. Deze bedreigingen kunnen kansen worden als we drastisch durven te vernieuwen.

Een van mijn favoriete metaforen past in deze context goed bij ons land, vanwege de wind en het water die zo bij Nederland horen. Hij gaat als volgt: als je met je zeilbootje ergens wilt komen, moet je de veilige haven verlaten en de wind opzoeken. Bij windkracht 7 uitvaren is misschien eng en oncomfortabel, maar dan krijg je wel voorsprong op je concurrenten. Wind geeft actie en richting. Wind voert ons naar een nieuwe bestemming.

Dat geldt voor een bedrijf als Philips. Als je wilt groeien, zoek je groeimarkten op en blijf je niet hangen in de haven van het verleden. En het geldt ook voor een land als geheel, zoals Nederland. Om mee te komen in de wereld, moeten we de wind opzoeken. Als we wachten tot de wind gaat liggen, hebben anderen die nieuwe bestemming eerder bereikt dan wij.

De komende drie kwartier wil ik daarom niet zozeer het mooie Philips centraal stellen, maar vooral ons land. Ik hou van Nederland. Het is een fijn land om te wonen en voor Philips een goede thuisbasis. Met mij zijn veel Nederlanders tevreden over ons land. De Monitor Brede Welvaart van het CBS laat dan ook een gelukkige bevolking zien en een relatief eerlijke verdeling van welvaart.¹

Tegelijkertijd maken veel Nederlanders zich zorgen over de toekomst. Er zijn bevolkingsgroepen die het moeilijk hebben. En er komt nog meer op ons af. Eén voorbeeld: naar verwachting gaan binnen nu en tien jaar door automatisering en robotisering 700.000 kantoor- en productiebanen verloren. Dat is 8 procent van al onze banen in Nederland.²

En als ik naar de wereld kijk, zie ik dat de Verenigde Staten en China hun slag slaan in die veranderende toekomst. Welke concurrentiekracht zetten wij daar in Nederland tegenover? Leunen we achterover en plukken we de eindige vruchten van onze ontdekkingsreizen uit het verleden? Of gaan we juist nu opnieuw de wind opzoeken?

Nu hoor ik u al zeggen: weer een CEO die over concurrentiekracht praat. En hij wil zeker ook meer groei? Mijn antwoord daarop is een volmondig ja. Groei is nodig om iedereen in Nederland te laten meeprofitieren. Alleen dan kunnen we de verworvenheden van onze samenleving veiligstellen. Zonder groei geen geld voor onderwijs, cultuur, pensioenen, gezondheidszorg, klimaat, huizenbouw, mobiliteit. En we kunnen juist duurzaam groeien. Door te investeren in de sectoren van de toekomst. Bijvoorbeeld in innovaties die bijdragen aan een circulaire economie, de energietransitie of aan onze gezondheid.

En vooruit, dan wil ik nog een veelbesproken en vaak omstreden punt op tafel leggen: dat moet gebeuren in een verenigd Europa. Het is mijn overtuiging dat we een verenigd Europa nodig hebben dat zich kan meten met die twee andere economische grootmachten: de Verenigde Staten en China. Wij zijn nu op vele gebieden steeds afhankelijker van de Verenigde Staten en China. Pas als zij Europa net zo hard nodig hebben als wij hen, zullen we een gezonde balans hebben. Daarin kán voor het relatief kleine Nederland een blijvend grote rol als exportland zijn weggelegd, áls we inzetten en uitblinken op relevante toekomstige groeigebieden.

Tijdens deze lezing neem ik u daarom mee op onderzoek naar de concurrentiekracht van Nederland en Europa. Eerst loop ik het krachtenveld met u door dat ik eerder noemde: hoe zetten technologische, geopolitieke, ecologische en sociale ontwikkelingen onze bestaande verdienmodellen onder druk? Daarna kijk ik graag naar de kansen: waar zitten de groeigebieden en verdienmodellen van de toekomst? Vervolgens leg ik ons land langs de economische meetlat. Hoe goed staat Nederland ervoor om die kansen te pakken? Tot slot: hoe kunnen we ervoor zorgen dat de concurrentiekracht van Nederland en Europa verbetert? Welke verbeteringen moeten we doorvoeren? En welke mentaliteit hebben we daarvoor nodig?

Veranderingen in de wereld vragen verandering van Nederland

Samen innoveren is de kern van het antwoord op al deze vragen. Ik ben een optimist, die altijd wil uitgaan van onze sterkten. Ik put hoop uit regionale excellentie in Nederland. Als we kijken naar een bloeiende innovatie- en exportregio als Brainport Eindhoven, weten we in ons land allang wat samen innoveren inhoudt.

Houd de gedachte aan dit succesvolle innovatieve ecosysteem goed vast, want eerst bespreek ik met u de vier grote krachten die we meester moeten worden.

Nieuwe technologieën

De eerste kracht is de opkomst van nieuwe technologieën. De consequenties daarvan reiken aanzienlijk verder dan het feit dat ik u nu via een beeldscherm kan toespreken. Dankzij internet kan elk bedrijf de hele wereld als klant hebben. Bedrijven zonder enige eigen fabriek of eigen winkel hebben de afgelopen jaren ingebroken op markten die volkomen uitgekristalliseerd leken. Amazon en Alibaba hebben het retaillandschap radicaal veranderd. Streaming video veranderde de entertainmentmarkt compleet. En ik noemde het al eerder: robotisering en automatisering gaan gestaag door, ook in administratieve processen. Softwareprogramma's van Philips interacteren bijvoorbeeld volledig automatisch met softwareprogramma's van Amazon om real-time vraag en aanbod op elkaar af te stemmen.

Maar hebben Nederland en Europa in dit spel van snel veranderende technologieën hun relevante positie in de wereld ingenomen? Zeker niet. We lopen zwaar achter op de technologische en productiekracht van de Verenigde Staten en China. Deze twee economische machtsblokken domineren wereldwijd complete bedrijfstakken. Denk aan e-commerce, sociale-mediakanalen, de chipindustrie, batterijen, zonnepanelen, schaarse grondstoffen, ga zo maar door.

Geopolitiek en de globalisering

En dan kom ik toe aan de tweede kracht. Historisch heeft Nederland altijd sterk geprofiteerd van globalisering. Feitelijk spelen we al sinds de 16e eeuw als klein land ver boven onze macht. Mede dankzij de wereldhandel heeft Nederland vanaf 1950 een viervoudige

inkomensgroei per hoofd van de bevolking gezien.³ De omvang van onze totale handel – dus import en export bij elkaar opgeteld – is meer dan 150 procent van ons bruto binnenlands product, vergeleken met 26 procent voor de VS en 36 procent voor China.⁴ De Nederlandse export heeft daar een aandeel in van meer dan 80 procent.⁵ Dat zie je terug bij Philips: van onze totale omzet van 20 miljard euro behalen we slechts 3 procent in Nederland zelf. Vanuit onze twee grote fabrieken in Nederland exporteren we echter wél voor meer dan 2,5 miljard euro naar het buitenland.⁶

En nu dreigt de huidige geopolitiek deze gunstige positie van Nederland aan te tasten. De Verenigde Staten zeggen multilaterale overeenkomsten op en China houdt zich er slechts selectief aan. *America First* en *Made in China 2025* zijn nu de motto's van deze grootmachten. Dat is geen goed nieuws voor Nederlandse ondernemingen en onze exportgeoriënteerde economie. Ook door Brexit krijgen we tegenwind.⁷

Klimaatverandering

Intussen gaat de klimaatverandering door – de derde kracht die de wereld in zijn greep houdt. Als we er niets aan doen, zal de opwarming van de aarde volgende generaties voor onoplosbare uitdagingen plaatsen. De ecologische dreiging maakt onze concurrentiepositie op de wereldmarkt ook vandaag al onzeker.

De traditionele sterkten van onze gunstig gelegen delta komen daarmee onder druk te staan. Wat zijn de gevolgen voor onze landbouw? Hoeveel water blijft er door de Rijn stromen? En doordat we overal ter wereld van de fossiele grondstoffen afstappen, vervaagt vermoedelijk onze sterke positie in de petrochemie.

Sociale onrust

Als vierde kracht is er in onze wereldsamenleving sprake van een toenemende sociale onrust. Die wordt aangewakkerd door onzekerheid over de toekomst en door sociaaleconomische ongelijkheid. Deze ongelijkheid is in de G20-landen – de 19 grootste economieën ter wereld plus de Europese Unie – de laatste decennia toegenomen. Het aandeel van arbeid in het inkomen van deze landen is gedaald.⁸ In de meeste westerse

samenlevingen en met name in de Verenigde Staten zien we daarom een groeiende kloof – zowel materieel als sociaal.⁹

Nu is in Europa en vooral in Nederland de inkomensongelijkheid in vergelijking met de VS relatief laag.¹⁰ Dat wil niet zeggen dat ons land geen sociale uitdagingen kent. Ook hier blijven groepen achter en zien we de kloof eerder groter dan kleiner worden. Qua sociale mobiliteit scoren we over het geheel weliswaar goed, maar er zijn zwakke punten. Juist als het gaat om mensen met weinig opleiding of in kwetsbare beroepen. De werkloosheid onder deze groepen is ook in Nederland relatief hoog.¹¹

De toegenomen ontevredenheid in Nederland is net zo begrijpelijk als zorgwekkend. Nederland is geen land zoals de Verenigde Staten: hier willen we geen onderlinge strijd. Dat past niet bij onze cultuur, waarin we elkaar willen helpen. Ook daarom moeten we ons verdienvermogen versterken, want goede sociale voorzieningen kosten veel geld.

Het zijn vier overweldigende krachten die ik hier met u heb besproken. We moeten ons daar niet door laten verlammen. Door in de haven te blijven schuilen, blijven we stilstaan. Geachte toehoorders, ik zeg het maar even plompverloren: stilstand is achteruitgang.

De noodzaak om te blijven bewegen zien we ook steeds sterker in het bedrijfsleven. In 1958 bestond een beursgenoteerd bedrijf in de Standard & Poor's Index gemiddeld 61 jaar. Nu is dat nog slechts 18 jaar.¹² Willen bedrijven een tweede of zelfs een derde of vierde leven beginnen, dan zullen zij zichzelf met enige regelmaat opnieuw moeten uitvinden. In Nederland is DSM een mooi voorbeeld: van mijnbouw naar chemie naar *life sciences*.

Ook Philips is al 129 jaar lang doorleefd van het spel van vernieuwing en disruptie. We begonnen in gloeilampen, toen in radio's en televisies, en we vonden het cassettebandje en de cd-speler uit. Maar in deze traditionele markten verloren we aan relevantie. Sinds ik in 2011 bij Philips de rol van CEO op me heb genomen, heb ik moeilijke keuzes moeten maken. We hebben onze koers verlegd, om zo te kunnen winnen in de groeiende markt van de gezondheidstechnologie. Winnen is kiezen en investeren. Daardoor groeit Philips nu twee

keer zo snel en is het drie keer zo veel waard als in 2012. Om bij mijn metafoor te blijven: dat is nieuwe zeeën durven bevaren om relevant te blijven.

Maar, zult u zeggen, Nederland scoort toch uitstekend op alle ranglijsten als het gaat om innovatie en vestigingsklimaat? Ja, nu nog wel. Maar wat is de houdbaarheid van onze huidige verdienmodellen?

Het is nog niet zo lang geleden dat ‘Nederland distributieland’ – met een *seaport* en een *airport* – het motto was waar het hele land zich achter schaarde. Dat was de beproefde motor van onze economie. Onze gunstige ligging aan de Rijn- en Maasdelta bood een vruchtbare bodem, een ideaal logistiek knooppunt en een prettig leef- en vestigingsklimaat. Vanuit onze delta konden we het hele Europese achterland bevoorraden. Raffinaderijen en chemiefabrieken streken niet voor niets in onze havens neer. Ons voedsel en onze bloemen profiteerden niet alleen van onze klei en het milde zeeklimaat, maar ook van de 24-uursdistributie die onze *seaport* en *airport* kunnen bieden. Daardoor spelen we een rol van wereldbetekenis in onder meer de landbouw, de logistiek en de petrochemie.¹³

Maar met name in de petrochemie en de logistiek is een sterke tegenwind opgestoken. De wereldwijde winsten in de petrochemie zijn tussen 2010 en 2019 gekrompen – dus al vóór de coronacrisis. Het is de verwachting dat deze krimp tot 2023 doorzet.¹⁴ ING stelt intussen dat de gedaante van ‘Nederland transportland’ verandert van de ‘poort van Europa’ naar een logistieke hub, vooral vanwege de Nieuwe Zijderoute, Brexit en onze stikstofregels.¹⁵ En ook de landbouw heeft met structurele uitdagingen te maken, vooral ten aanzien van het milieu.

Van bedreigingen naar kansen

In welke groeigebieden kan Nederland zijn gunstige uitgangspositie opnieuw inzetten om daarmee onderscheidend in de wereld te zijn? Laat ik een paar voorbeelden noemen – niet om volledig te zijn, maar om uw gedachten te prikkelen. Onze stikstof uitstotende landbouw kan zich door technologie-innovatie transformeren naar Europa's duurzaamste hortitech- en agritech-regio, aangejaagd door de kennis van de universiteiten van Wageningen en Delft. Waterstof kan op termijn de plaats innemen van onze petrochemie – juist door de aanwezigheid van onze bestaande gasinfrastructuur.

Ook de circulaire economie biedt kansen op nieuwe verdienmodellen. Nu werkt slechts 9 procent van de wereldeconomie circulair. We moeten dus ook vol inzetten op een economie zonder afval en zonder de natuurlijke hulpbronnen uit te putten. Dat is niet alleen een zinvol, maar ook een lucratief alternatief voor onze huidige lineaire economie. Het World Economic Forum heeft de waarde die een circulaire economie oplevert, berekend op zo'n 4,5 biljoen dollar tot 2030.¹⁶

Of neem onze datacentra, waarvoor ons land een gunstig vestigingsklimaat biedt. Kunnen we de toegevoegde waarde van deze datacentra verhogen door vanuit Nederland de door de EU beoogde Europese cloud-infrastructuur GAIA-X te hosten? En kunnen we dan inspringen op de kans van een Europese *health cloud*, waarmee we biomedische innovatie kunnen aanjagen in de Medical Delta van Leiden, Delft en Rotterdam?

Die hoge toegevoegde waarde zien we nu al in de high-tech-maakindustrie – en Brainport Eindhoven is daar het mooiste voorbeeld van. In Zuidoost-Brabant ligt het bruto regionaal product 16 procent hoger dan het Nederlandse gemiddelde.¹⁷

Is Nederland er klaar voor om deze kansen te grijpen?

Ik zie dit als zeer interessante kansen, maar hoe goed is ons land in staat om ze te grijpen?

Laten we Nederland daarvoor langs de economische meetlat van het World Economic Forum aanleggen. De Global Competitiveness Index 4.0¹⁸ van het Forum biedt een uitstekend raamwerk voor verandering, omdat de prestaties van landen elk jaar opnieuw worden becijferd. De methode richt zich bovendien op factoren die landen in eigen hand hebben om daarmee hun positie in de wereld te verbeteren. Denk daarbij aan wet- en regelgeving, publieke investeringen en eventuele handelsbarrières. Ook het bedrijfsleven speelt een belangrijke rol in dit model.

Het goede nieuws is dat Nederland in 2019 in de top-5 van de Global Competitiveness Index staat. Plaats 4 op een ranglijst van 141 landen is zeker niet slecht. Met Singapore, de Verenigde Staten en Hong Kong nog voor ons, en op de hielen gezeten door Zwitserland, Japan en Duitsland.

Maar heel opvallend: juist de indicatoren die voor onze toekomst belangrijk zijn, blijven achter. Neem onze ICT-adoptie. Nederland staat op die ranglijst pas op de 24e plaats, ruim achter lijstaanvoerder Zuid-Korea. En als we kijken naar onderwijs, nog zo'n vitaal element voor de toekomst, dan staan we met ons gemiddeld aantal schooljaren op de 26e plaats, ver achter Duitsland.

Er is dus meer aan de hand. Sterker nog, ik voorspel u dat Nederland bij ongewijzigd beleid over vijf jaar niet meer in de top-5 staat.

Hoe onderzoekt de Global Competitiveness Index dan de prestaties van landen? Dat gebeurt over vier dimensies. De dimensie 'markten' kijkt naar de thuismarkt, de arbeidsmarkt en de financiële markten. De dimensie 'menselijk kapitaal' naar gezondheid, scholing en de vaardigheden van de inwoners. De dimensie 'ondersteunende omgeving' naar onder meer instituties, infrastructuur en macro-economische stabiliteit. De dimensie 'innovatieve ecosystemen' meet de ondernemerscultuur en het innovatievermogen van een land.

Deze laatste dimensie gaat mij het meest aan het hart, want het is precies de dimensie die ons gaat helpen. Het is ook de gedachte die ik u aan het begin van mijn verhaal vroeg om vast te houden: Nederland als nijvere bijenkorf van innovatie en samenwerking.

Het mooie is: in het klein is deze oplossing in Nederland al aanwezig. De innovatiecluster Brainport Eindhoven is al 20 jaar een broedplaats voor complexe machines en vernieuwende producten die de wereld beter maken. Dankzij Philips, ASML, NXP, Signify en al hun toeleveranciers, zoals VDL, Prodrive Technologies en Frencken, is dat kleine stukje Brabant wereldleider in onder andere de halfgeleiderindustrie en de medische technologie. De totale waarde van deze bedrijven is ruim 230 miljard euro.¹⁹

Deze innovatiecluster kon ontstaan doordat Philips altijd in beweging is gebleven en altijd een open blik naar de wereld heeft gehouden. Ook voormalige Philips-bedrijven zijn succesvol in de regio en hebben daarmee Eindhoven en omgeving een reusachtige boost gegeven, net als vele andere technische bedrijven met een Brabantse bakermat. Op de High Tech Campus in Eindhoven innoveren talloze grote en kleine bedrijven tezamen met kennisinstellingen en de lokale samenleving.

Mede dankzij Brainport en andere kennisclusters staat Nederland volgens de Global Competitiveness Index op een tweede plaats in de wereld als het gaat om ondernemerscultuur. Het potentieel wordt duidelijk als we kijken naar wat we in ons land uitgeven aan onderzoek en ontwikkeling. In Brainport geven we 3 procent van het bruto binnenlands product uit aan publiek en privaat onderzoek en ontwikkeling. Dat is in lijn met de doelstelling in de strategie Europa 2020.²⁰ Voor de rest van Nederland is dat minder dan 2 procent. Als we in heel Nederland en Europa 3 procent van ons bruto binnenlands product uitgeven aan publiek en privaat onderzoek en ontwikkeling, zouden we 3,7 miljoen extra banen creëren – zo berekende de EU zelf.²¹ Dit komt ook door het zogenaamde multiplier-effect: één baan in de Nederlandse maakindustrie leidt tot 1,3 extra banen in de dienstensector.²² Banen trekken banen aan. Dit fenomeen zien we heel sterk aan de Amerikaanse westkust.

Kortom, door te investeren in kennisclusters zoals Brainport Eindhoven en innovatiecampussen zoals de HTC, kunnen we onze achterstand op de Verenigde Staten en China versneld inhalen. Want als Brainport Eindhoven zo goed werkt, waarom kan samen innoveren in kennis en bedrijvencusters dan ook niet de kern van Nederland als geheel zijn? We zien al tal van initiatieven elders in het land die kansrijk zijn. Die kunnen we uitbouwen door groter te denken en te acteren.

Ik denk aan een sterkere landbouw- en voedseltechnologiecluster waarin Delft, Wageningen en het Westland deze sectoren heruitvinden. In Amsterdam zien we met Booking.com, Adyen, Takeaway en bijvoorbeeld de gaming-sector het begin van een sterk cluster voor cloud- en informatietechnologie. Biotech Leiden en de Medical Delta van Leiden, Delft en Rotterdam kunnen door zorginnovatie een wereldpositie verwerven.

Als we vijf of zes succesvolle ecosystemen in Nederland kunnen realiseren, dan is onze toekomstige welvaart al een heel stuk zekerder.

Daarom pleit ik voor een Nederlands innovatiebeleid dat specifiek de kansrijke groeigebieden aanjaagt. Met een duidelijke coördinatie en gunstige voorwaarden ten aanzien van investeringen in de relevante ecosystemen. Daar horen ook de juiste stimuleringsmaatregelen bij om zo overheid, kennisinstellingen en het bedrijfsleven aan te zetten tot samen innoveren. En een breed gedragen, positieve ondernemerscultuur.

Om de toekomst van Nederland zeker te stellen, moeten we nu groot durven denken en fors investeren. Het Nationaal Groeifonds is daarvoor een goed begin.

Welke stappen moet Nederland nog zetten?

Welke omstandigheden moeten we dan creëren om al deze innovatieve ecosystemen tot een succes te maken? Hoe veranderen we heel Nederland vervolgens in dé innovatieregio van Europa? En hoe bestendigen we dit succes zodat we uiteindelijk ons doel bereiken? Daarvoor kijk ik graag met u naar de drie overige dimensies van de Global Competitiveness Index. Laten we beginnen met de dimensie ‘markten’.

Markten

Ik heb 't al gezegd: Nederland is een klein land. En toch spelen we in de Champions League. In het verleden deden we dat als distributieland, maar ik zei het u al: die motor begint te haperen. Door ons te wapenen met innovatieclusters, kunnen we in de top blijven meedraaien.

Wat onze exportpositie altijd heeft geholpen, zijn de wereldwijde multilaterale afspraken die het mogelijk maken dat we 80 procent van ons bruto binnenlands product exporteren. De WTO-afspraken staan echter nu onder druk door *America First* en *Made in China 2025*. En dan moeten we vaststellen dat we dit als klein land niet alleen kunnen oplossen. Mede dankzij hun reusachtige thuismarkten en veel investeringen hebben de Verenigde Staten en China momenteel een grote technologievoorsprong op Europese landen.²³ In een wereld met een sterk Amerika en een sterk China hebben we óók een sterk Europa nodig. Daarvoor moeten we groot denken, niet ieder voor zich, vasthoudend aan de eigen identiteit en verworvenheden uit het verleden. En niet doorgaan met een markt die wordt versnipperd door taal en regelgeving.

Door onze kleine thuismarkt loopt Nederland achter als het gaat om kunstmatige intelligentie – *artificial intelligence* of AI – de cloud en digitale dienstverlening. In de afgelopen vijf jaar werd in Nederland 217 miljoen euro geïnvesteerd in AI-bedrijven, een mager bedrag ten opzichte van bijna negen miljard in het Verenigd Koninkrijk. In Europa staan we daarmee slechts op een 13e plaats. Als we naar Europa als geheel kijken, ging in dezelfde periode slechts 7 procent van de wereldwijd beschikbare investeringen naar Europese AI-bedrijven. 58 procent ging naar de VS en 26 procent naar Azië.²⁴ Zo gek is het

dan niet dat het aantal ‘unicorns’ – dat zijn startups met een marktwaarde van meer dan een miljard dollar – in Europa aanzienlijk kleiner is. Hier hebben we er 47, China heeft 97, Amerika 194.²⁵ En in 2009 waren in ieder geval 10 van de 40 grootste tech-bedrijven Europees. Tien jaar later nog maar twee.²⁶ We zien onze knappe koppen op gebied van data science dan ook vaak naar Amerika vertrekken.

Ook het Europese mededingingsbeleid ontmoedigt schaalvergroting. Consolidatie is in Europa moeilijk omdat er wordt gestreefd naar maximale concurrentie binnen elk land van Europa, hoegenaamd in het belang van de consument. We zouden niet alleen moeten kijken naar de concurrentieverhoudingen van Europese bedrijven binnen Europa, maar juist hoe sterk zij staan op het wereldtoneel. De werkgelegenheid die deze bedrijven bieden, zijn zeer belangrijk voor Europa en de consument.

Zo hebben we in Europa meer dan 100 telecomoperators om 95 procent van de bevolking te bereiken, terwijl dat er in China en Amerika twee of drie zijn. Mede door deze fragmentatie lopen we achter op investeringen in 5G-netwerken. Voor de toekomstige maakindustrie in Europa is 5G van wezenlijk belang.

De politiek en het industriebeleid van de Verenigde Staten en China zijn juist gericht op kracht, macht en eigenbelang. ‘Marktmacht’ en ‘Europese kampioenen’ zijn in Europa daarentegen omstreden begrippen. En dat is bepaald een handicap in de concurrentiestrijd tussen de top-drie in de wereldeconomie.

Ik wil ook Europese bedrijven zien die wereldkampioen kunnen worden. Daarom ben ik voorstander van een Europees mededingingsbeleid met een wereldperspectief op de toekomstige machtsverhoudingen.

In het verlengde daarvan pleit ik voor een industriepolitiek waarin onze Europese bedrijven worden aangemoedigd om te groeien en te kunnen blijven concurreren met hun Amerikaanse en Chinese evenknieën. Want pas als we sterke Europese bedrijven creëren met unieke sterktes, kunnen we een *wederkerige afhankelijkheid* tussen de drie grootste

economieën van de wereld tot stand brengen én handhaven. Daar heeft niet alleen Europa baat bij, maar ook de hele wereld.

Menselijk kapitaal

Daarmee kom ik bij de volgende dimensie van de Global Competitiveness Index, die van menselijk kapitaal. Ook op dat vlak kunnen we vooruitgang boeken. Duurzame innovatie begint immers bij goed onderwijs. Daarom is het verontrustend dat de schoolprestaties in Nederland wegzakken.²⁷ Zo is de leesvaardigheid van leerlingen op de basisschool in enkele jaren tijd met 17 procent gedaald.²⁸ Dezelfde trend zien we in het voortgezet onderwijs.²⁹ Bovendien kiest slechts 15 procent van de Nederlandse studenten voor een technische studie. In de EU ligt dat cijfer op 26 procent.³⁰ Daar moeten we iets aan doen, want kennis van technologie en kunstmatige intelligentie is straks in alle sectoren nodig – ook in de zorg, ook in de landbouw, ook in de supermarkt. Om u een idee te geven: 3 miljoen werknemers hebben in Nederland de komende tien jaar behoefte aan bijscholing in digitale vaardigheden.³¹ Recent heeft gelukkig de Nederlandse AI Coalitie het licht gezien, een publiek-private samenwerking die een ambitieus investeringsprogramma heeft ingediend bij het beoogde Nationaal Groeifonds.³²

Door automatisering en robotisering zullen de komende jaren banen verdwijnen, vooral in kantoor- en productiefuncties.³³ Hoe gaan we al die mensen opnieuw op de arbeidsmarkt brengen? De huidige flexibilisering van de arbeidsmarkt staat aan kritiek bloot – en de reactie daarop is het deels terugdraaien van die ‘doorgeschoten’ flexibilisering. Niet flexibilisering is het probleem, wél de inkomensverschillen, ongelijke kansen en onzekerheid die erdoor zijn ontstaan. Arbeidsmobiliteit is juist essentieel, we moeten mensen die hun baan verliezen helpen met omscholing. Inkomensondersteuning en een opleidingsbudget kunnen dit marktfalen corrigeren en kwetsbare groepen opnieuw kansrijk maken.

Goed onderwijs is ook essentieel voor onze arbeidsproductiviteit. Dit is een nuttige maatstaf voor concurrentiekracht, want arbeidsproductiviteit meet hoeveel een gewerkt uur oplevert. In de EU ligt dit cijfer meer dan 30 procent lager dan in de Verenigde Staten. Een uur werk in Europa levert dus veel minder op dan een uur werk in Amerika. Nederland doet het met 90 procent van het Amerikaanse niveau significant beter dan het gemiddelde in

Europa, maar dus slechter dan de Verenigde Staten. En de trend in Nederland is volgens de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, de OESO, dalende: in 2001 was het nog 94 procent. Ook hier kunnen innovatieclusters een belangrijke rol spelen, want de productiviteit in die hoogwaardige ecosystemen ligt zo'n 25 procent hoger dan buiten zulke clusters.³⁴

Ik pleit dan ook voor meer investeringen in het onderwijs, specifiek voor een verdubbeling van de technische onderwijscapaciteit, en voor onderwijsvernieuwing. Waarbij we digitale lesmethoden versneld invoeren, zodat leraren meer tijd en aandacht kunnen geven aan de ontwikkelingsbegeleiding van kinderen.

Daarnaast moeten we voorkomen dat er groepen jongeren ontstaan die hun school niet afmaken en geen aansluiting krijgen op de arbeidsmarkt. Ik ben wat dat betreft gecharmeerd van het Duitse meester-gezel-model en veel meer stageplaatsen. Onze mbo's en roc's zouden daarmee hun relevantie voor de samenleving aanzienlijk kunnen verhogen.

Voor mij gaat onderwijs trouwens over méér dan school en de juiste vervolgopleiding op jonge leeftijd. De wereld verandert inmiddels te snel om een heel werkzaam leven te teren op één periode van onderwijs. Om die reden hebben we behoefte aan een onderwijspolitiek waarin een leven lang leren centraal staat. Bijvoorbeeld voor veertigers die een carrièreswitch willen maken. En vooral voor de omscholing van mensen met vaardigheden die we straks niet meer nodig hebben. Elk jaar aan extra onderwijs voor de héle beroepsbevolking leidt tot een toename van 10 procent van ons bruto binnenlands product. Steken we die extra kennis vervolgens in onderzoek en ontwikkeling, dan levert elke euro aan het eind van de rit 4,50 euro op.³⁵ Dat is een rendement waar iedere CEO voor tekent.

Tegelijk moeten we niet bang zijn om voor kennis ook over de grens te kijken en de beste mensen naar Nederland halen. Ik denk daarbij aan de 30%-regeling, waarbij werkgevers 30 procent van het loon onbelast mogen uitbetalen als vergoeding voor de kosten die deze mensen maken voor het verhuizen naar en werken in ons land. Het positieve resultaat zien we bij de duizenden hightech-kennismigranten die werkzaam zijn in Brainport Eindhoven.

Wat voor ons menselijk kapitaal minstens zo belangrijk is, is onze gezondheidszorg. Daarmee kunnen we een positieve invloed uitoefenen op onze gezondheid en ons levensgeluk. Mede door de vooruitgang in de zorg, waarin technologie een steeds belangrijkere rol speelt, hebben we in de 21e eeuw onze levensverwachting met bijna vier jaar verlengd.³⁶ Velen van ons kunnen ondanks een chronische aandoening een goede kwaliteit van leven hebben. Maar de coronapandemie heeft ons ook geleerd dat we zorgsystemen robuuster moeten maken en moeten doorpakken op nieuwe zorgmodellen, om zo de zorg breed toegankelijk en betaalbaar te houden.

Ik zie gezondheidszorg helemaal niet als een kostenpost die je gaat minimaliseren, maar juist als een investering die je moet optimaliseren. Investerings in de zorg laten zich viervoudig uitbetalen. Gezonde mensen vallen immers minder gauw uit het arbeidsproces, wat sterk ten goede komt aan onze productiviteit en welvaart. Met medische innovaties in preventieve zorg en zorg op afstand, zijn fantastische ontwikkelingen mogelijk die hier enorm aan zullen bijdragen.

Ondersteunende omgeving

En dan kom ik bij de laatste dimensie van de Global Competitiveness Index: die van de ondersteunende omgeving. Daarin scoort Nederland schijnbaar goed, want we hebben een prettig leefklimaat, mooie wegen en zorgvuldig werkende instituties. En toch zit ook hier volop verbeterpotentieel.

U herinnert 't zich vast: als het gaat om ICT-adoptie, staat ons land op een magere 24e plaats. Met 5G en cloud-technologieën moeten we een inhaalslag maken om ons terug te brengen in de top-tien van de wereld. Dat is noodzakelijk, want bij een florerende kenniseconomie past alleen de beste digitale infrastructuur.

Het is daarnaast zaak om onze fysieke infrastructuur te verbeteren. Want als ik pleit voor economische groei en meer mensen die in Nederland komen werken, moeten we ook de krapte op de woningmarkt en de fileproblematiek structureel aanpakken. Wat als we nu wél investeren in hogesnelheidsverbindingen tussen Oost- en West-Nederland en tussen Noord- en West-Nederland? Zodat we daar krimp gemeenten nieuw leven kunnen inblazen en

enkele honderdduizenden huizen kunnen bouwen in een mooie leefomgeving. Ik stel me voor dat mensen dan deels thuiswerken en deels via de hogesnelheidsverbindingen naar hun kantoren en labs reizen voor het essentiële creatieve samenwerken. Dan benutten we heel Nederland, waarin de economische groeikernen in goede balans zijn met de woon- en natuurgebieden, en waarbij alle provincies kunnen meeprofiten van de groei.

Groeien is ondernemen. Voor ondernemerschap is het van belang dat we de regelgeving in ons land simplificeren, defragmenteren en van de juiste incentives voorzien. Ook die noodzaak zien we terug op de meetlat van de Global Competitiveness Index. We zijn op de 55e plaats te vinden als het gaat om de kosten die je maakt als je een bedrijf wilt beginnen. Qua interne arbeidsmobiliteit staan we op de 72e plaats.³⁷

En op datzelfde vlak van fragmentatie kom ik opnieuw uit bij het onderwerp Europa. Europa is nog altijd een puzzel met duizend niet-passende stukjes. 83 procent van de Europese bedrijven vreest de administratieve complexiteit zodra zij de landsgrenzen oversteken – meer nog dan de taalbarrière, die 45 procent van de bedrijven als een lastig te nemen horde ziet. Door een gebrek aan geharmoniseerde regels, pan-Europese dienstverleners en een pan-Europese digitale infrastructuur handelen EU-landen maar half zo veel met elkaar als Amerikaanse staten onderling.³⁸

De European Round Table for Industry, waarin 57 toonaangevende Europese tech-bedrijven zich hebben verzameld, signaleerde eerder dit jaar niet voor niets dat Europa op het vlak van industriepolitiek en harmonisatie diverse malen een valse start heeft gekend.

Tegelijkertijd gloort er hoop aan de horizon.³⁹

De nieuwe industriële strategie voor Europa die de EU in maart van dit jaar lanceerde, is in aanzet een enorme stap naar voren. Daarin staan mooie voornemens in alle richtingen die ik schetste: een ontbureaucratisering van de interne markt, een herziening van de mededingingsregels, een focus op essentiële sectoren en technologieën, aandacht voor de menselijke vaardigheden die daarbij horen, en tot slot een hele reeks gerichte stimuleringsprogramma's.⁴⁰

Als Europa aan deze strategie prestatie-indicatoren verbindt en deze weet om te zetten in meetbare resultaten, zetten we werkelijk een belangrijke stap voorwaarts. Daarom doe ik de oproep om in Nederland mee te doen met Europa en ervoor te zorgen dat deze strategie 'a tempo' wordt uitgevoerd.

Zo, nu heb ik alle vier dimensies van het model van het World Economic Forum voor u geschetst. Hopelijk hebt u een beter beeld van de kansen en bedreigingen voor Nederland – én van de verbeteringen die we moeten doorvoeren om ons doel te bereiken. Ik zet voor u op een rij voor welke verbeteringen ik pleit om samen Nederland te innoveren:

- Een Nederlands innovatiebeleid dat gericht inzet op kansrijke groeigebieden
- Aanjagen van vijf of zes innovatieve ecosystemen
- Levenslang leren en goede gezondheidszorg als motoren van arbeidsinzet en productiviteit
- De totstandkoming van de beste digitale en fysieke infrastructuur van Europa
- En tot slot: de defragmentatie van de Europese markt

Het Nederland van 2050

Welk beeld zie ik voor me als we in al deze ambities slagen? Hoe ziet Nederland er over één generatie uit? Sta mij even toe om met u te dromen over de toekomst.

Dan zie ik een Nederland als bruisende innovatiedelta voor 20 miljoen mensen,⁴¹ met een hoge arbeidsproductiviteit, welvarend, met sociale cohesie en goede voorzieningen, waar we genieten van natuur en cultuur. Net zo dynamisch als New York, net zo actief als Shanghai. Maar met meer lucht en een groter groen hart – en met het levensgeluk dat je van een Europese metropool mag verwachten. Een Nederland waar we vast kunnen houden aan de diversiteit van onze culturen en ethisch en verantwoord ondernemen, met oog voor iedereen, met de blik altijd op de lange termijn.

Dan zie ik kortom een Nederland dat zijn kansen heeft gepakt en zich heeft getransformeerd tot de duurzaamste economische motor ter wereld. Met een sleutelpositie op het Europese continent, dat de concurrentie aankan met de VS en China. Op basis van alle elementen die we nu al in het klein in Brabant koesteren, en die we over heel Nederland en Europa zouden kunnen uitspreiden.

Dan moeten we wel in actie komen

Dat is het plan. We moeten 't nog wel doen! Want zo kijk ik er als CEO naar. Binnen Philips zeggen we: 20 procent is een goede strategie, 80 procent is de uitvoering én het meten van de voortgang daarvan. Laten we eerlijk zijn: daar moeten we in Nederland nog een stap in zetten. We praten veel, maar doen niet altijd genoeg. We kunnen onze doelen pas bereiken als we samen de schouders eronder zetten, leren van wat we doen, bijsturen en telkens verbeteren. Met een cultuur van samen innoveren.

Met dat doel zet ik me al vijf jaar met liefde in voor NL2025, een beweging van mensen uit het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, de kunst en de sport, die zich samen inzetten voor de toekomst van Nederland. Het motto van NL2025 is 'Samen maken we Nederland'. Daarbij kijken we naar de dingen waarover we het in Nederland eens zijn, want

daarop kunnen we metéén actie ondernemen. Dit doen we al op het gebied van duurzame groei, excellent onderwijs en een vitale samenleving. Onder andere door bestaande initiatieven te ondersteunen, aan elkaar te koppelen en op te schalen.

Bij de oprichting van NL2025 in 2015 hebben we de nationale enquête Namens Nederland gehouden.⁴² Ook in 2020 hebben we onze bevolking gevraagd naar hun mening over het Nederland van nu en hun beeld van de toekomst. Het was de grootste en breedste enquête die ooit in Nederland is gehouden: meer dan 170.000 mensen deden eraan mee.⁴³

Wat vooral opviel aan de resultaten: de wil om te veranderen. Er is een extreem groot draagvlak om met elkaar in Nederland een grote sprong voorwaarts te maken.

Zo'n 80 procent van alle Nederlanders is het daarover eens – en dat is de groep die doorgaans niet het hardste roept en het meeste klaagt. Laten we luisteren naar die groep en ons niet op de verschillen richten.

Sterker nog, die brede middengroep wil zélf de handen uit de mouwen steken. Door méér te werken – tot vier uur per week – kunnen zij samen 10 procent meer belasting opbrengen. Dat is goed nieuws! Precies wat we nodig hebben om de verdienmodellen van Nederland opnieuw uit te vinden en de nodige investeringen te doen.

Natuurlijk vergt het tijd, want Brainport had ook 20 jaar nodig om te groeien tot zijn huidige vorm. Maar het begin is er. Dat komt doordat de wil er is. Nu moeten we er meer van maken dan alleen bereidheid. En niet pas veranderen als het water aan onze lippen staat, zoals nu. We moeten *altijd* willen veranderen. Want met een 'can-do'-mentaliteit kunnen we net zo hard groeien als China, maar dan op de duurzame en verantwoorde manier die bij Nederland en Europa hoort, met iedereen aan boord.

Daarom vraag ik u: doe mee. Werkt u bij de overheid? Stimuleer dan het ontstaan en de groei van meer broedplaatsen zoals Brainport. Bent u ondernemer? Investeer, innoveer, werk samen en groei. Bent u een kennisinstelling of investeerder? Durf het dan aan om de startups en scale-ups van Nederland te doen groeien. Hebt u een knappe kop? Ga techniek studeren en laat uw talent in een innovatiecluster tot z'n recht komen. Of bent u goed met

uw handen? We hebben veel doeners nodig om de investeringen in de innovatieclusters, maar ook de infrastructuur van Nederland te realiseren.

En ik? Wat doe ik zelf, zult u misschien vragen? Ik noemde al mijn inzet voor NL2025, ik steek daarvoor tijd in het coachen van innovatieve ondernemers in het midden- en kleinbedrijf, om hen te helpen groeien.

Als optimist geloof ik er stellig in: met denkers, aanpakkers en investeerders sámen lukt het ons. De kansen liggen er, het is aan ons om ze te pakken. Alles draait om een plan maken en dat de komende jaren consequent uitvoeren. Door samen te innoveren, creëren we een sterk Nederland in een verenigd Europa. En zo kan ons kleine land ook straks Champions League in de wereld blijven spelen.

Ik hoop dat u met mijn verhaal inspiratie hebt opgedaan over de toekomst van Nederland – en vooral: dat u in actie komt.

-
- ¹ CBS, 'Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals', mei 2020
- ² Oxford Economics, McKinsey Global Institute, Country Deep-Dive: Netherlands, '0.7 millions of workers (8% of the workforce) may need to transition out of lower skill, declining occupations by 2030'
- ³ Brief aan Tweede Kamer, Eric Wiebes, minister van Economische Zaken en Klimaat, 'Groeistrategie voor Nederland op de lange termijn', 13 december 2019
- ⁴ <https://tradingeconomics.com/netherlands/trade-percent-of-gdp-wb-data.html>, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS>
- ⁵ <https://tradingeconomics.com/netherlands/trade-percent-of-gdp-wb-data.html>
- ⁶ <https://www.philips.nl/a-w/about/news/archive/standard/about/news/press/2020/20200128-q4-2019.html>
- ⁷ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/05/exportgroei-naar-verenigd-koninkrijk-blijft-achter>
- ⁸ <https://www.oecd.org/g20/topics/employment-and-social-policy/The-Labour-Share-in-G20-Economies.pdf>
- ⁹ <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/a-new-look-at-the-declining-labor-share-of-income-in-the-united-states>
- ¹⁰ <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>
- ¹¹ <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/wealth-inequality-by-country>
- ¹² <https://www.imd.org/research-knowledge/articles/why-you-will-probably-live-longer-than-most-big-companies/>
- ¹³ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-netherlands_en_0.pdf
- ¹⁴ McKinsey, 'The impact of COVID-19 on the global petrochemical industry'
- ¹⁵ ING, Kennis over de economie, 'Nederland van gateway naar logistieke hub'
- ¹⁶ <https://www.weforum.org/projects/circular-economy>
- ¹⁷ https://brainporteindhoven.com/fileadmin/user_upload/Brainport_Monitor_2020.pdf
- ¹⁸ http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
- ¹⁹ Bloomberg, november 2020
- ²⁰ https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_NL_ACT_part1_v1.pdf
- ²¹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fr/MEMO_10_473
- ²² https://www.vno-ncw.nl/sites/default/files/nederland_maakt_-_brochure_vno-ncw_en_mkb-nederland.pdf
- ²³ <https://www.bcg.com/publications/2020/europe-can-catch-up-in-ai-but-must-act-today>
- ²⁴ <https://www.mckinsey.com/featured-insights/artificial-intelligence/tackling-europes-gap-in-digital-and-ai#part1>
- ²⁵ <https://www.economist.com/briefing/2019/09/12/the-economic-policy-at-the-heart-of-europe-is-creasing>
- ²⁶ <https://www.economist.com/leaders/2019/09/12/why-europes-single-market-is-at-risk>
- ²⁷ <https://www.aob.nl/nieuws/nederlandse-pisa-scores-zakken-weg/>
- ²⁸ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-netherlands_en_0.pdf
- ²⁹ Staat van het Onderwijs 2020, Inspectie van het Onderwijs, Ministerie OC&W
- ³⁰ Getting Skills Right: Skills for Jobs Indicators, OECD 2017; ROA Rapport 'De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2022, ROA-R-2017/10, December 2017
- ³¹ https://denkwerk.online/media/1048/denkwerk_arbeidstransitie_hoge_resolutie.pdf
- ³² <https://nlaic.com/en/>
- ³³ 'The Geography of the Future of Work in America and Europe', McKinsey Global Institute
- ³⁴ https://read.oecd-ilibrary.org/industry-and-services/gaps-in-gdp-per-capita_b8024fc9-en#page1
- ³⁵ Brief aan Tweede Kamer, Eric Wiebes, minister van Economische Zaken en Klimaat, 'Groeistrategie voor Nederland op de lange termijn', 13 december 2019
- ³⁶ https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/state/docs/2019_chp_nl_english.pdf
- ³⁷ http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
- ³⁸ <https://www.economist.com/briefing/2019/09/12/the-economic-policy-at-the-heart-of-europe-is-creasing>
- ³⁹ <https://ert.eu/documents/europes-industrial-leaders-call-for-urgent-action-as-new-report-shows-europe-falling-behind-globally/>
- ⁴⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0102>
- ⁴¹ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/verkenning-bevolking-2050-meer-inwoners-met-een-migratieachtergrond>
- ⁴² <https://www.nl2025.nl/namensnederland>
- ⁴³ <https://www.nl2025.nl/news/138>